

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान अजमेर

परीक्षा 2022 के लिए संक्षिप्तकृत पाठ्यक्रम

संस्कृतम् –विषय कोड– 12

कक्षा 12

इस विषय की परीक्षा योजना निम्नानुसार है—

प्रश्न-पत्र	समय (घंटे)	प्रश्न-पत्र के लिए अंक	सत्रांक	पूर्णांक
एक पत्र	3.15	80	20	100

एकम्-प्रश्नपत्रम्

अवधि : सपादहोरात्रयम् 3¼

पूर्णांकाः 80

क्र.सं.	अधिगम-क्षेत्रम्	अङ्काः
1.	पठित-अवबोधनम्	30
2.	संस्कृतसाहित्येतिहासस्य परिचयः	10
3.	छन्दोऽलङ्काराः	10
4.	अपठित-अवबोधनम्	8
5.	रचनात्मककार्यम्	10
6.	व्याकरणम्	12

1. पठित-अवबोधनम्—

30

- अंशत्रयम्—(एकः गद्यांशः, एकः पद्यांशः, एकः नाट्यांशः च) ३+३+३=९
प्रश्न-वैविध्यम्—
(क) एकपदेन उत्तरम् (प्रश्नद्वयम्) $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$
(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरम् (प्रश्नमेकम्) 1
(ग) भाषिककार्यम् (बहुविकल्पात्मकप्रश्नचतुष्टयम्) $\frac{1}{2} \times 4 = 2$
(i) विशेषण-विशेष्यचयनम्।
(ii) कर्तृक्रियापदचयनम्।
(iii) सर्वनामसंज्ञाप्रयोगः।
(iv) पर्याय-विलोमपदचयनम्।
- पाठप्रसङ्गानुसारं शब्दार्थलेखनम् (षट्शब्दानाम्) $\frac{1}{2} \times 4 = 2$
- कथनानि आश्रित्य प्रश्ननिर्माणम् (चतुर्णाम्) $1 \times 4 = 4$
- भावार्थलेखनम् (द्वयोः वाक्ययोः पद्यांशयोः वा) $1\frac{1}{2} \times 2 = 3$
- अन्वयलेखनम् (एकस्य पद्यस्य) $1 \times 2 = 2$
- पाठ्यपुस्तकाधारितं भाषिककार्यम् (षट् प्रश्नाः) $1 \times 6 = 6$
(i) वाक्ये समुचितकर्तृ-क्रियापदचयनम्।
(ii) वाक्ये विशेषण-विशेष्यचयनम्।

- (iii) वाक्ये सर्वनामसंज्ञापदचयनम् ।
 (iv) समानविलोमपदचयनम् ।
 (v) पाठः वाक्यं वा कस्मात् ग्रन्थात् गृहीतः कश्चास्य लेखकः?
 (vi) कः कं कथयति?

परीक्षा 2022 में पाठ्यपुस्तक से पाठ्यक्रम में सम्मिलित अध्याय

- प्रथमः पाठः — विद्ययाऽमृतमश्नुते
 द्वितीयः पाठः — रघुकौत्ससंवादः
 तृतीयः पाठः — बालकौतुकम्
 पंचमः पाठः — शुकनासोपदेशः
 षष्ठः पाठः — सूक्तिसुधा
 सप्तमः पाठः — विक्रमस्यौदार्यम्
 अष्टमः पाठः — भू-विभागाः
 नवमः पाठः — कार्यं वा साधयेयं, देहं वा पातयेयम्
 दशमः पाठः — दीनबन्धुः श्रीनायारः
 एकादशः पाठः — उद्भिज्ज-परिषद्

2. संस्कृतसाहित्येतिहासस्य परिचयः— 10
 (अ) प्राचीन-संस्कृतसाहित्येतिहासः (अतिलघूत्तरात्मकपञ्चप्रश्नाः) 1×5=5
 (ब) आधुनिक-संस्कृत-साहित्यस्य परिचयः (अतिलघूत्तरात्मकपञ्चप्रश्नाः) 1×5=5
3. छन्दोऽलङ्काराः 5+5=10
 (क) छन्द-परिचयः— 5
 (i) लघुगुरुविवेकः $1/2+1/2=1$
 (ii) अधोलिखितछन्दसां सोदाहरणं लक्षणं सामान्यज्ञानं च छन्दांसि— 2
 (द्वयोः एकस्य)
 अनुष्टुप्, उपेन्द्रवज्रा, इन्द्रवज्रा, उपजाति, वसन्ततिलका, द्रुतविलम्बितम्,
 शिखरिणी ।
 (iii) पद्यांशेषु गणचिन्हपूर्वकम् छन्दज्ञानम् (द्वयोः एकस्य) 1+1=2
- (ख) अलङ्काराः— 5
 1. अधोलिखित-अलङ्काराणाम् उदाहरणसहितलक्षणज्ञानम्—(त्रिषु द्वयोः) $1\frac{1}{2}+1\frac{1}{2}=3$
 (i) शब्दालङ्काराः—अनुप्रासः, यमकः, श्लेषः
 (ii) अर्थालङ्काराः—उपमा, रूपकम्, उत्प्रेक्षा, अर्थान्तरन्यासः,
 दृष्टान्तः
 2. (i) पद्यांशेषु अलङ्कारस्य नामोल्लेखम् (द्वयोः) $1/2+1/2=1$
 (ii) कस्यापि अलङ्कारस्य लक्षणज्ञानम् 1

अथवा

प्रदत्तपरिभाषासु रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन परीक्षणम्

4. अपठित-अवबोधनम्—**8**

80-100 शब्दपरिमितः एकः सरलः अपठितः गद्यांशः

(सम्पादितः सरलः साहित्यिकः अंशः)

प्रश्नवैविध्यम्—

- (i) एकपदेन-उत्तरम् (प्रश्न चतुष्टयम्) $1/2 \times 4 = 2$
- (ii) पूर्णवाक्येन-उत्तरम् (प्रश्न त्रयम्) $1+1+1=3$
- (iii) भाषा-सम्बद्धकार्यम् $1/2 \times 4 = 2$
- (क) कर्तृ-क्रियापदचयनम्
- (ख) विशेषण-विशेष्य-प्रयोगः
- (ग) सर्वनामप्रयोगः/संज्ञाप्रयोगः
- (घ) शब्दार्थचयनम्/विलोमचयनम्
- (iv) समुचितशीर्षकप्रदानम् 1

5. रचनात्मककार्यम्—**10**

- (i) कमपि विषयं स्वीकृत्य 50-60 शब्देषु संस्कृतभाषायां लघुनिबन्धलेखनम् 5
- (ii) हिन्दीभाषायां लिखितानां पञ्चवाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादः 5

6. व्याकरणम्—**12**

- (i) स्वरसन्धिः, व्यञ्जनसन्धि (प्रमुख सूत्राणि उदाहरणानि च लघुसिद्धान्तकौमुद्यानुसारम्) 04
- (ii) कारकाणि—उपपदविभक्तीनां सूत्रसहितं ज्ञानम्, वाक्ये प्रयोगाश्च। 04
- (iii) प्रत्ययाः—तव्यत्, अनीयर्, शतृ, शानच्, क्त, क्तवतु, क्त्वा, ल्यप्, तुमुन्। 04
- (सूत्रसहितं सोदाहरणं सामान्यज्ञानं प्रयोगाश्च)

परीक्षा 2022 के लिए विलोपित किये गये अध्याय/इकाई का विवरण

क्रम संख्या	अध्याय/इकाई का विवरण
1.	पाठ-4 कर्मगौरवम् पाठ-12 किन्तोकुटिलता पाठ-13 योगस्य वैशिष्ट्यम् पाठ-14 कथं शब्दानुशासनं कर्तव्यम्
2.	छन्द - हरिणी, मन्दाक्रान्ता, शार्दूलविक्रीडितम् अंलकार - अर्थालंकार - अप्रस्तुतप्रशंसा, दीपकं, अतिशयोक्ति
3.	व्याकरणम् - प्रत्ययाः, यत्, ण्यत्, क्यप

निर्धारितपुस्तकानि—

शाश्वती (भाग 2) (राष्ट्रीय-शैक्षिक-अनु. एवं प्रशिक्षण परिषदा प्रकाशितम्)